

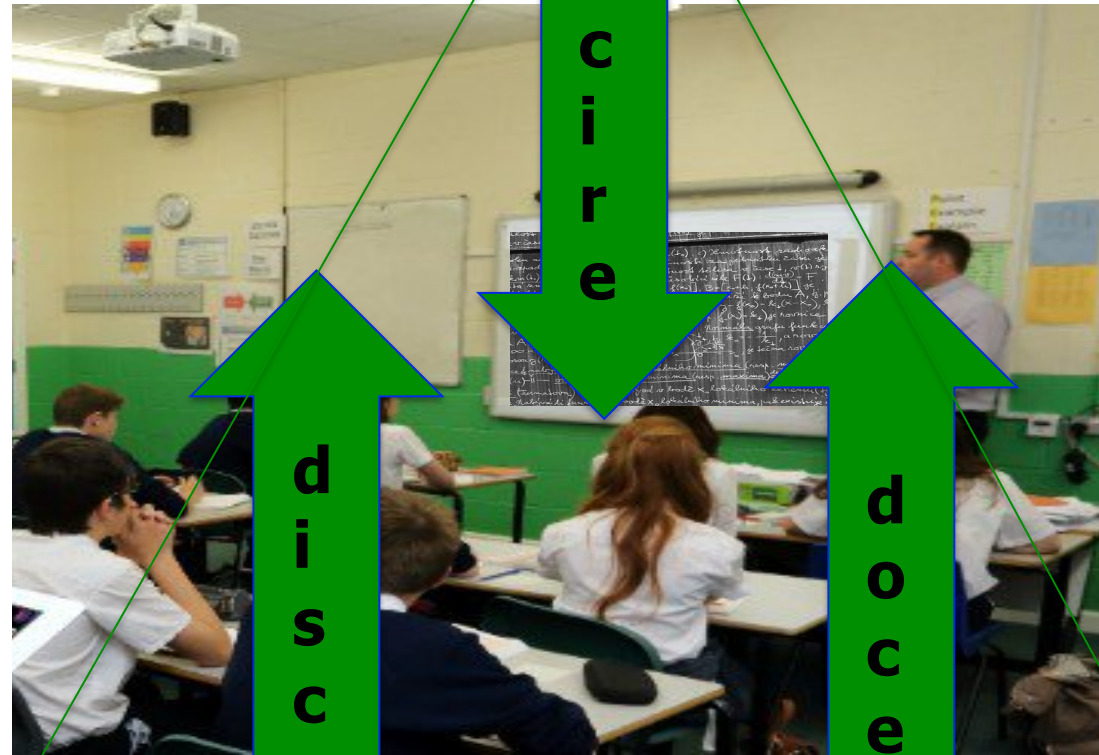
MUNI
PED

Kurikulum: cíle a obsahy vzdělávání

Tomáš Janík

Komenský:
učitel uvádí (docere)
vědění (scire)
do vztahu s učícími se (discere).

Klafki:
učitel aranžuje plodné setkání
určitých žáků
s určitými obsahy.

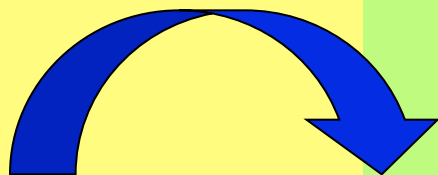
**tvůrce
kurikula**

učitel

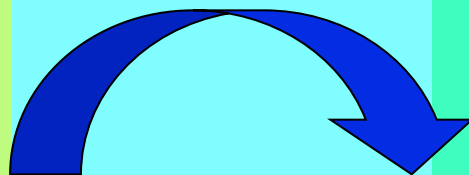
žák

**rovina
aktérů**

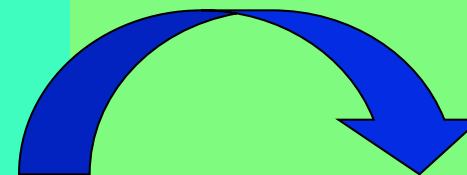
**ontodidaktická
transformace**

**psychodidaktická
transformace**

**kognitivní
transformace**

**rovina
transformací**

**oborové
obsahy**

**kurikulární
obsahy**

**obsahy
výuky**

**znalosti jako
obsahy mysli**

rovina obsahů

vyučování učení

**rovina
procesů**

ontodidaktická transformace

aneb od oborových obsahů ke kurikulárním obsahům

**Tvůrce kurikula na cestě do VÚP/NÚV
za účelem tvorby RVP**

Ontodidaktická transformace

- **Oborové obsahy** – fakta, pojmy, struktury oborů vědeckých, uměleckých, technických a jiných.
- Transformace oborových obsahů může mít různé formy podle funkce, kterou má plnit.
  - Transformace pro další badatele v oboru.
  - Transformace pro aplikační či technologickou oblast.
  - Transformace při popularizaci pro širší veřejnost.
  - Transformace pro školy různých typů a stupňů.
- **Ontodidaktika** – úkolem je analyzovat obsahy vědních a jiných oborů s cílem jejich didaktického zpracování v kurikulu.

Ontodidaktická transformace

- **Výběr obsahu** aneb čemu vyučovat?
- **Legitimizace obsahu** aneb proč tomu vyučovat?
- **Strukturování obsahu** aneb jak jej uspořádat?
- O tyto otázky se vedly spory → **obsah vzdělávání** vymezený v **kurikulu** se proměňuje s tím, jak se střídají historické epochy.
- Průvodním jevem proměn je zápas, který obory vedou se záměrem vydobýt pro sebe místo v kurikulu a zajistit tak svoji reprodukci.
- „...**zápas o učební plán... zápas o uskladnění duchovních sil ve škole**“ (Weniger 1952, s. 22).

Ontodidaktická transformace

- **Kurikulární obsahy** jsou v kurikulárních dokumentech uspořádány zpravidla do **vzdělávacích oblastí** nebo **vyučovacích předmětů**.
- Vyučovací předměty „vymezují rámec učiva a zároveň poskytují předpoklady pro odbornost výuky tím, že jsou zakotveny v jednotlivých specializovaných oborech“ (Slavík, 1999, s. 220).
- Vyučovací předměty:
  - **jsou** způsoby myšlení o určitých jevech;
  - **nejsou** vědami v „kapesním vydání“; transformují je s ohledem na žáky a na cíle vzdělávání.
- Vztah **obor – vyučovací předmět** jako klíčový problém tvorby kurikula.

psychodidaktická transformace

aneb od kurikulárních obsahů k obsahům výuky

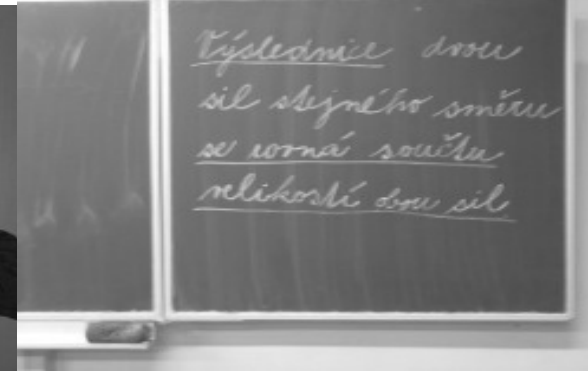
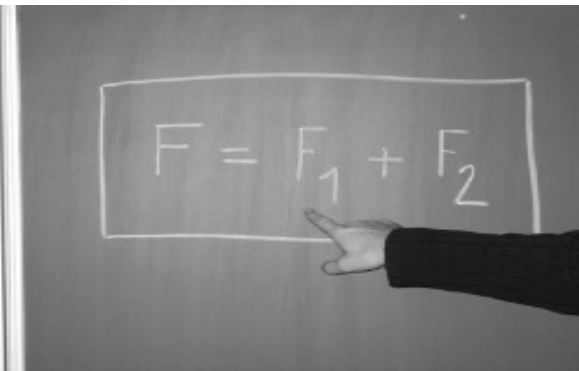
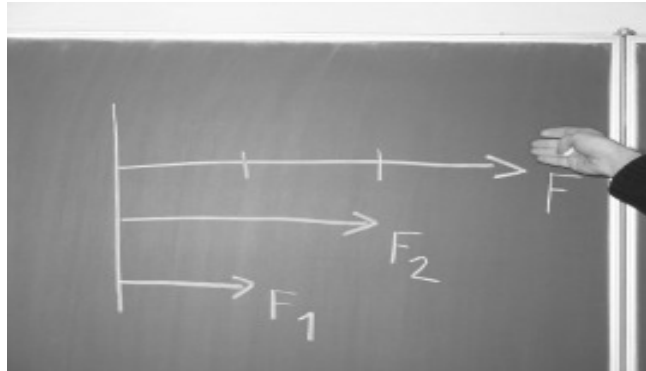
Jak vás to ve škole učili, že tomu nerozumíš...!?

Psychodidaktická transformace

- Aranžování „**plodného setkání určitých dětí s určitými vzdělávacími obsahy**“ (Klafki 1967, s. 121).
- Učitel vybírá „**nejúčinnější analogie, ilustrace, příklady, vysvětlení, slovní demonstrace, způsoby znázorňování a formulování tématu, které jej učiní srozumitelným pro jiné**“ (Shulman 1986, s. 9) → **reprezentace obsahu**.
- Učitel nabízí ve výuce různé **reprezentace obsahu** s cílem podněcovat u žáků procesy utváření a rozvíjení znalostí – dovedností/kompetencí...
- **Reprezentace obsahu** jako nástroj **sémantizace** (nabývání / rozšiřování obsahu) s cílem porozumět obsahu na základě dorozumívání se o něm.

Kontext oboru

Kontext přirozené zkušenosti

Didaktický metajazyk

žákovi vzdálená reprezentace

EXPERT

vyučování

žákovi blízká reprezentace

ŽÁK

učení

Dvojdimezionálnost psychodidaktické transformace
(upraveno dle Slavík, Janík 2007, s. 272; srov. také Jelemenská et al. 2003)

kognitivní transformace

aneb od obsahů výuky ke znalostem...

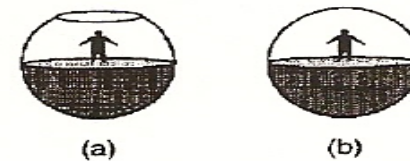
Kognitivní transformace

- **Kognitivní transformace** – obsah se stává znalostí.
- **Znalosti** – výsledek procesu poznávání (učení); kognitivní struktura zahrnuje zapamatované informace vč. porozumění vztahům mezi nimi.
- Utváření znalostí – **konstruktivní proces**: nové znalosti zabudovány do dosavadních kognitivních struktur.
- Děti si přinášejí do školy řadu představ, které se ukáží jako neadekvátní, nepřesné; nekompatibilní s věděním prezentovaným ve škole.
**...prekoncepce, miskoncepce,
intuitivní představy, naivní teorie...**

Země jako zploštělá koule

Země jako dutá koule

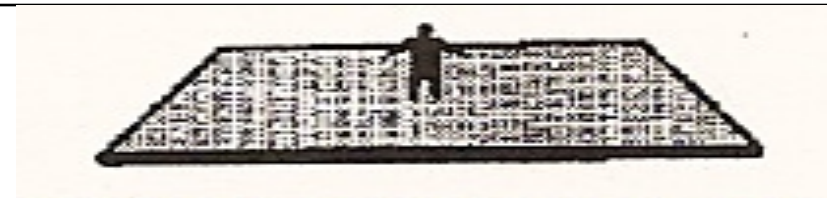
Dvojí Země

Země ve tvaru disku

Země ve tvaru obdélníka

Kognitivní transformace

- Dítě má svoji představu o tom, jaké věci jsou a jak fungují.
- Škola je garantem „správné“, tj. kulturně a vědecky akceptované verze toho, jaké věci jsou a jak fungují.
- Rozpor mezi **žakovou prekonceptí** a **vědeckou konceptí** → **kognitivní konflikt**.
- **Kognitivní konflikt** – motor **konceptuální změny**.
- Konceptuální změna jako přestavba:

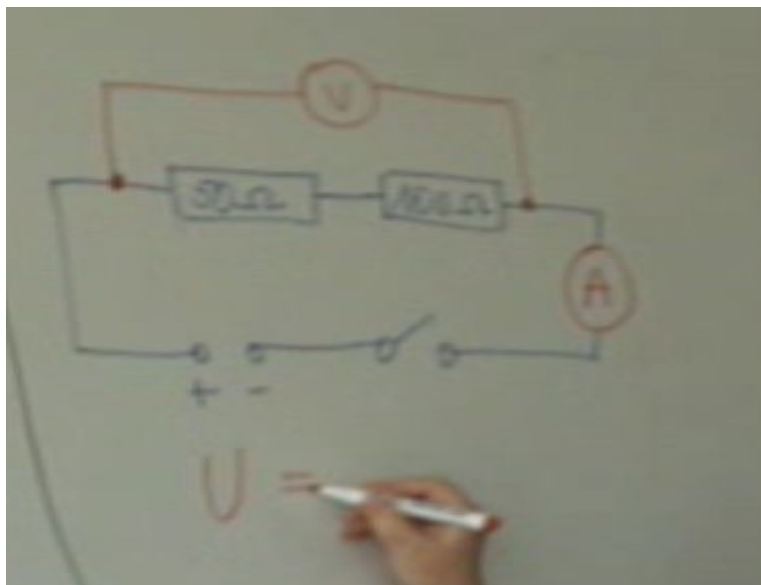
žakovská prekoncepce → vědecká koncepce.

Kognitivní transformace

- Kognitivní konflikty – vyvolané prostřednictvím **manipulace s reprezentacemi**.
- Na manipulaci s reprezentacemi je založeno modelování a řešení učebních úloh → kognitivní operace.
- Žáci jsou uváděni do didakticky připravených situací (učebních úloh), jejichž řešení vyžaduje:
  - interpretovat reprezentace
  - třídit reprezentace
  - konfrontovat reprezentace...
- Reprezentace ztvárňují obsah a lze z nich vyvozovat, jaký význam kdo obsahu dává, resp. jak obsahu rozumí.

Manipulace s reprezentacemi ve výuce

Reprezentace (A) konstruovaná učitelem (schéma el. obvodu)

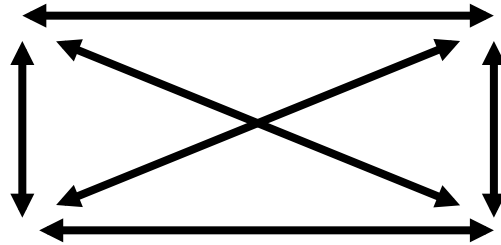
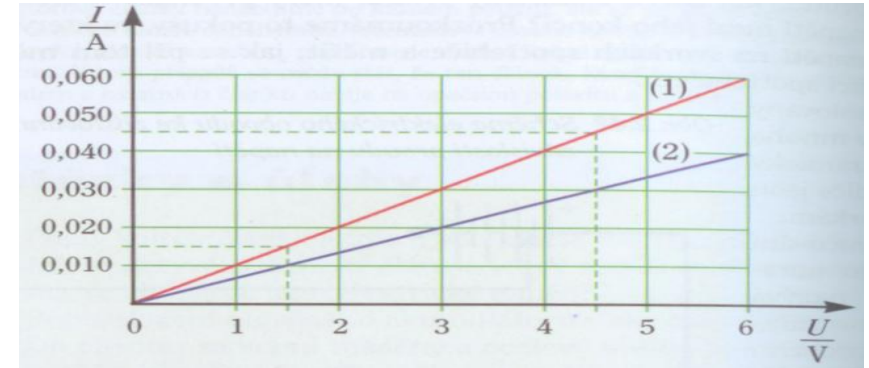
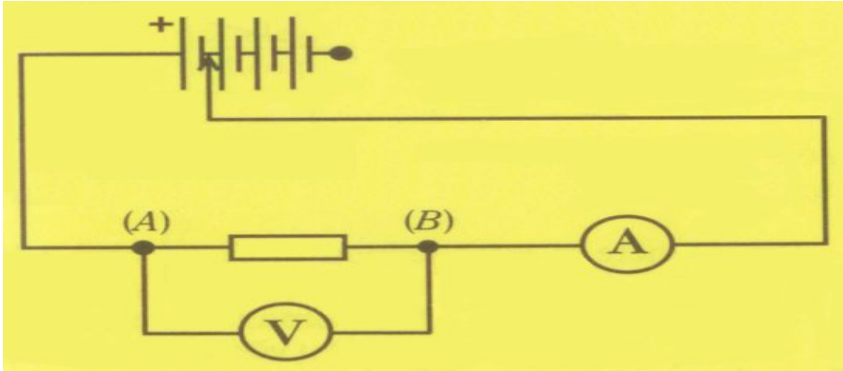
Reprezentace (B) konstruovaná žáky (zapojení el. obvodu)

Žáci jsou uvedeni do didakticky připravené učební situace, kdy konstruují reprezentaci (B) analogickou k reprezentaci (A).

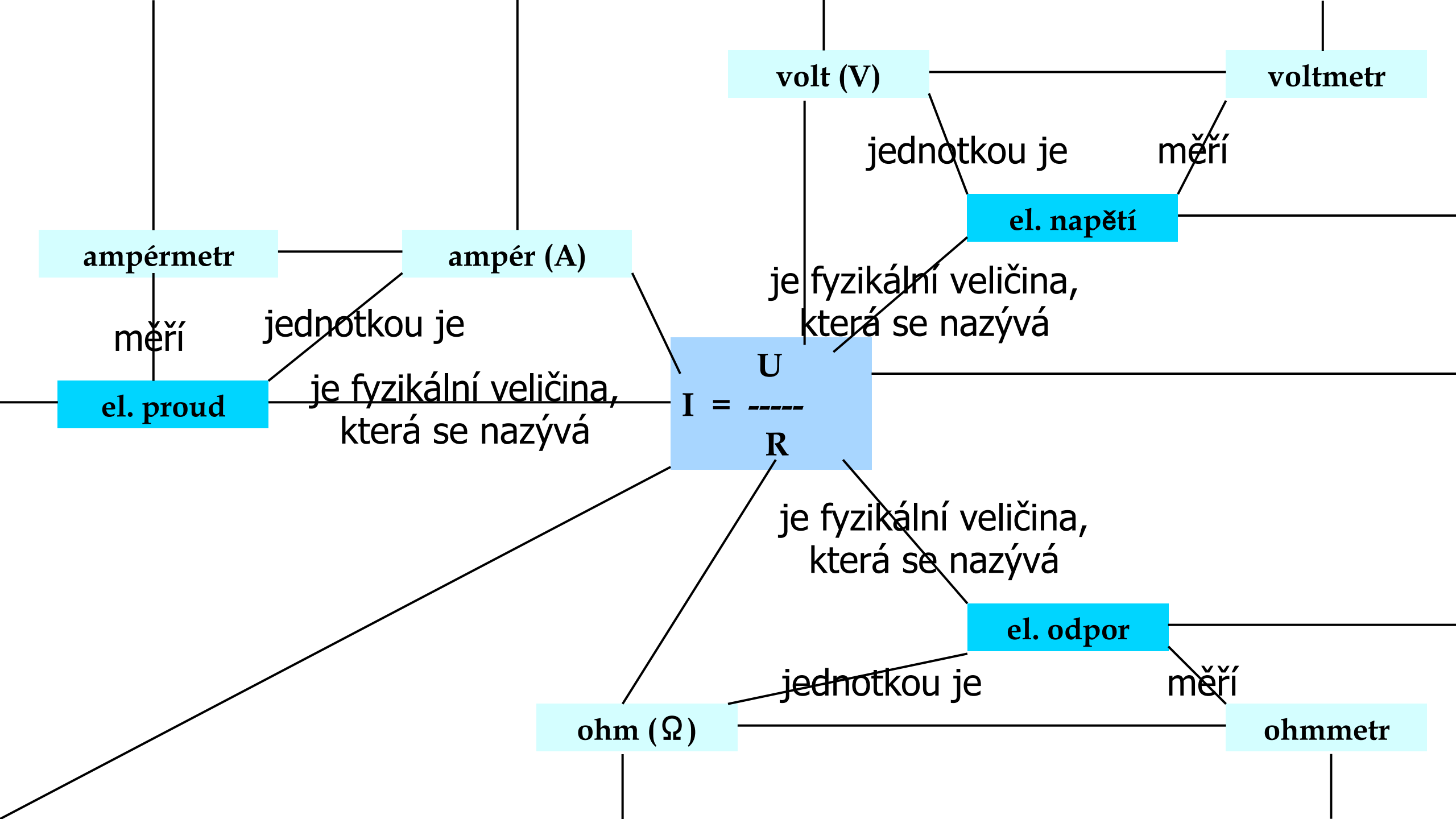

Učebnice: 142/11: Změř, jak se mění proud procházející rezistorem, když měníš napětí na svorkách. Výsledky měření zapiš do tabulky. Znázorni grafem závislost proudu procházejícího rezistorem na napětí mezi svorkami.

$\frac{U}{V}$	$\frac{I}{A}$	$\frac{U}{\frac{I}{V/A}}$
1,5	0,015	100
3,0	0,030	100
4,5	0,045	100
6,0	0,060	100

Komplementarita vícečetných reprezentací – jejich kognitivní integrace zakládá porozumění (zde: Ohmův zákon: $I = U/R$).

Kritická místa (tvorby, realizace, hodnocení kurikula)...

výběr obsahu
zdůvodnění obsahu
strukturování obsahu

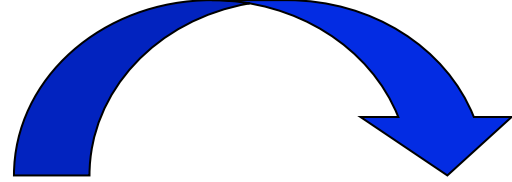
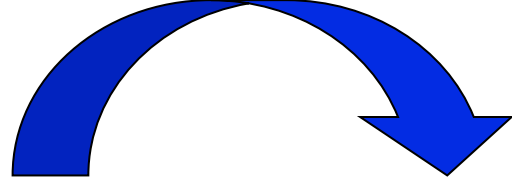
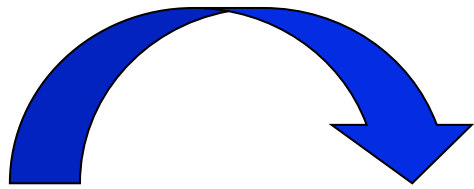
adaptace obsahu
sémantizace obsahu

zvnitřnění obsahu
instrumentalizace
obsahu (aplikace)

**tvůrce
kurikula**
ontodidaktická
transformace

učitel
psychodidaktická
transformace

žák
kognitivní
transformace

**oborové
obsahy**

**kurikulární
obsahy**

**obsahy
výuky**

**znalosti jako
obsahy mysli**

Kritické místo ontodidaktické transformace: **výběr**

Na otázku, které vědění se má zprostředkovávat ve škole (na jaké typu a stupni?), se dříve odpovídalo:

- to, které je součástí kánonu...
- jenomže odvozovat vědění pro školu z kánonu znamená vytvořit kurikulum sice obsahově hodnotné, avšak zastaralé (neboť součástí kánonu není to, co neprověřila tradice) a přehlčené (neboť kánon je rozsáhlý).

Dnes se proto jde spíše cestou

- vymezení klíčových (velkých) pojmů a metodologií oborů, pokud se bavíme o kurikulu konkrétních vyučovacích předmětů, a
- obecnějších (klíčových) kompetencí (popř. i tematických či problémových oblastí), pokud se bavíme o obory přesahující (či obory „míjející“) části kurikula.

Kritické místo ontodidaktické transformace: **zdůvodnění**

Na otázku, proč má být určité vědění X zprostředkováváno ve škole (na jaké typu/stupni?), se dříve odpovídalo:

- ...protože X je součástí kánonu
- ...protože X je předpokladem pro porozumění XY .

Objevuje se však námitka:

- ...že je vědění X součástí kánonu a předpokladem čehosi dalšího, je dnes k zahrnutí do kurikula neoprávně, když je zastaralé a k ničemu.

Při tvorbě kurikula lze v posledních letech registrovat:

- ...odklon od obsahově (věcně/tematicky) vymezovaných kurikul ve prospěch (a) obtížně uchopitelných kurikul založených na širokých klíčových kompetencích, nebo naopak úzkých kurikul založených na detailních formulacích výstupů z učení.

Kritické místo ontodidaktické transformace: **strukturování**

Řeší se vztah mezi disciplinární částí kurikula (obory / vyučovací předměty) a obecnou částí kurikula:

- ...sice se proklamuje, že obě částí jsou propojenosti a vzájemné podmíněné, avšak ve skutečnosti není zpracování obsahů v disciplinární části ke (klíčovým) kompetencím vztaženo.

Uvnitř disciplinární části kurikula může být problémem

- nezvládnutá obsahová, metodologická nebo i časová koordinace příbuzných oborů v rámci širších vzdělávacích oblastí.

Nezvladatelný nárůst komplexity učiva v integrovaných předmětech (klade vyšší nároky na porozumění), zvládnutí oborů jako předpoklad pro diferenciaci oborových perspektiv.

Jan Neruda jako jeden z největších básníků století

Kritické místo psychodidaktické transformace: **adaptace**

Adaptace obsahu není jen jeho druhým výběrem (redukcí),

- spíše jde o jeho „úpravy“ pod zorným úhlem vzdělávacích možností, ale i problémů žáků.

Zvyšující se rozrůzněnost žáků, resp. jejich vzdělávacích možností a problémů je výzvou

- nejen pro metodiku výuky, ale i pro nastavení obsahu (učiva)
- nejde přitom jen o rozlišení různých úrovní náročnosti učiva, ale také o různé způsoby práce s ním.

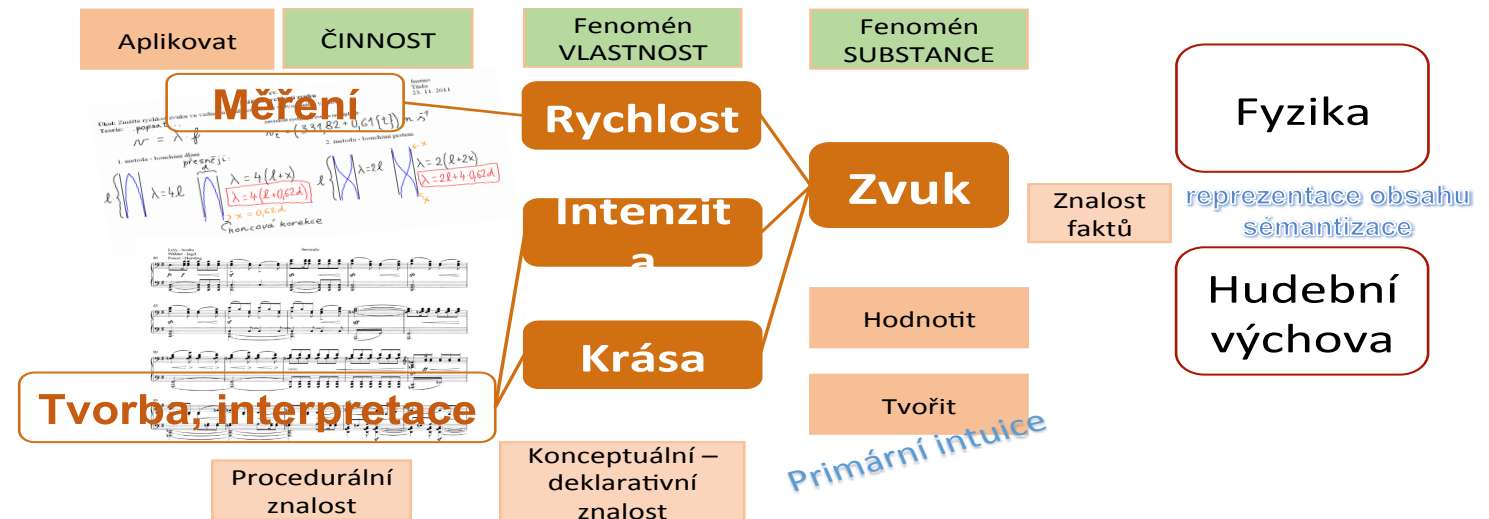
Kritické místo psychodidaktické transformace: **sémantizace**

Že se z obsahu podaří vytěžit významy, které budou pro žáky přístupné, není samozřejmé:

- výuka může být vlivem různých didaktických formalismů vedena *úzce* tak, že možnosti vytvoření významů a (mnohostranného) porozumění žáky s různými vzdělávacími předpoklady i problémy jsou omezeny.

Kromě toho, z jednoho obsahu lze vyformovat vícero různých významů, které mohou:

- **vycházet z...** a **směřovat do...** vícero různých oborů či kontextů a v nich mohou dávat speciální smysl.

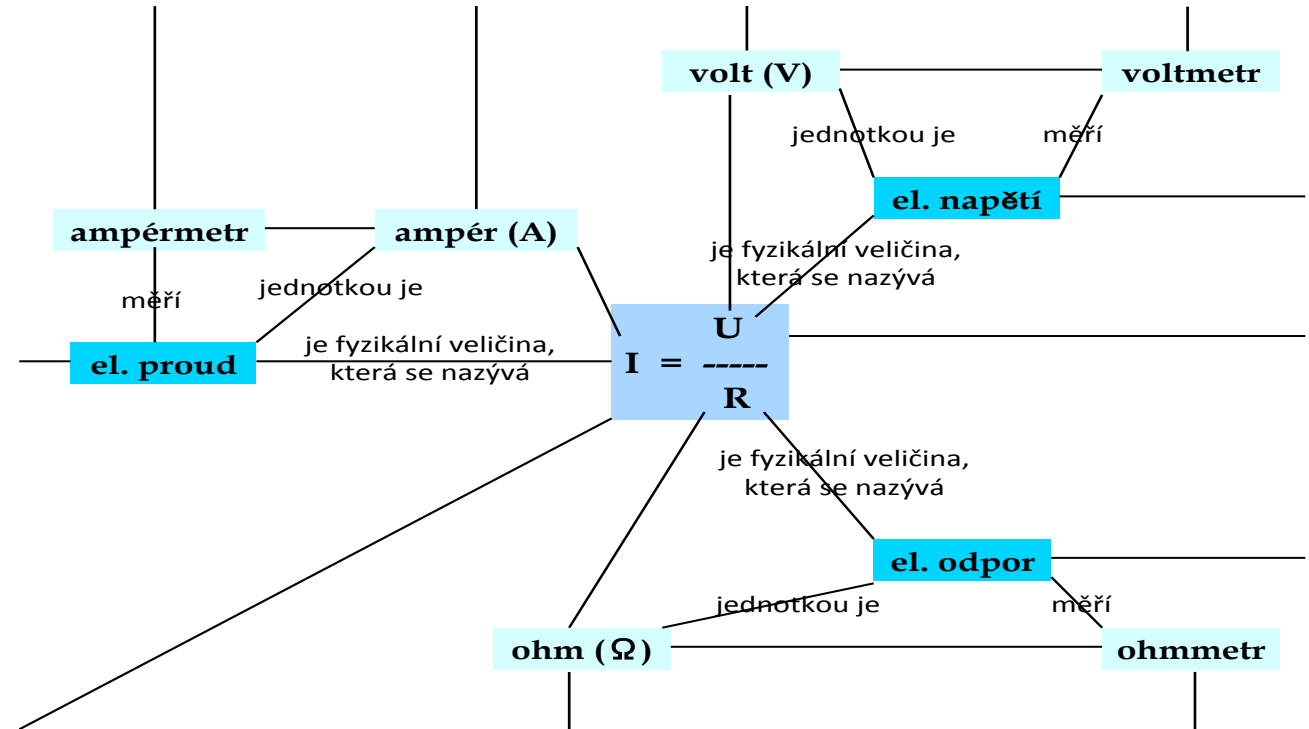

Kritické místo kognitivní transformace: **zvnitřnění**

Znalost je širší kognitivní struktura, do níž vstupují a jíž obohacují nově příchozí informace, které se začleňují do existující struktury a tím se zvnitřňují

- obtíže v učení mohou nastat, jsou-li nedobře založeny znalostní základy, tedy nemají-li nově příchozí informace možnost napojit se na již existující části kognitivní struktury.

Kritické místo kognitivní transformace: **instrumentalizace**

Znalosti mají být v důsledku využitelné v praxi – může se stát, že žáci mají znalosti, ale nedaří se jim je aktivizovat a aplikovat při řešení praktických úloh

- setkáváme se s problémem tzv. inertních znalostí – ty byly získány během výuky např. při řešení určité úlohy, nicméně žákům se nedaří je aktivizovat v jiných kontextech než v těch, ve kterých byly získány.

Odpovědí na problém inertních znalostí je kognitivní flexibilizace

...

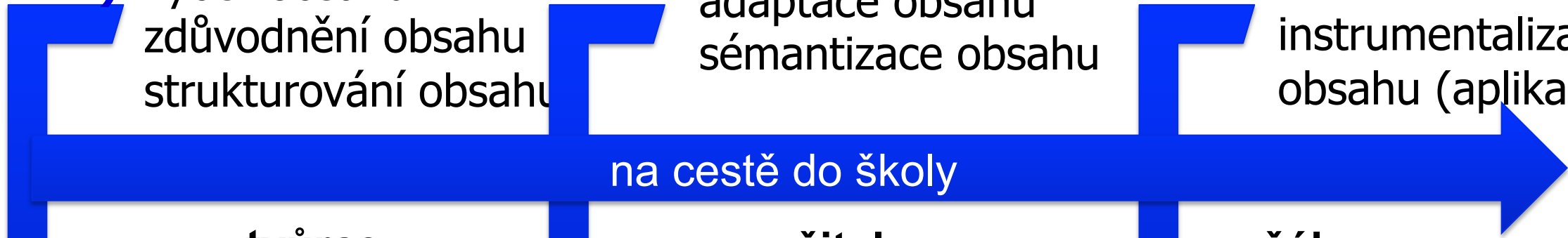
pro výuku se vymýšlejí různé typy úloh s různými formáty zadání a řešení tak, aby žáci uplatňovali „tutéž znalost“ na vícero způsobů jinak...

Kritická místa (tvorby, realizace, hodnocení

kurikula)...výběr obsahu
zdůvodnění obsahu
strukturování obsahu

adaptace obsahu
sémantizace obsahu

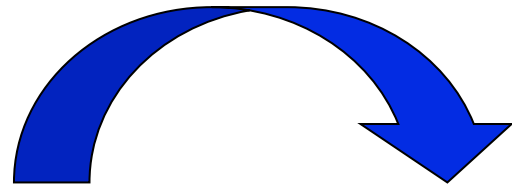
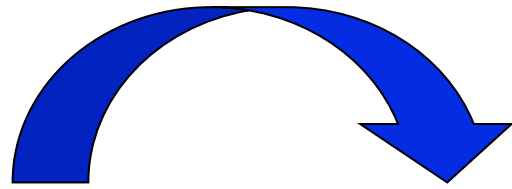
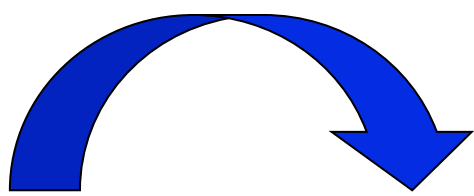
zvnitřnění obsahu
instrumentalizace
obsahu (aplikace)

**tvůrce
kurikula**
ontodidaktická
transformace

učitel
psychodidaktická
transformace

žák
kognitivní
transformace

oborové
obsahy

kurikulární
obsahy

obsahy
výuky

znalosti jako
obsahy mysli

